

УДК 159.923:37.091.212

<https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.17.89-94>.

ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (НА МАТЕРІАЛАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Анатолій Слободянюк,

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри суспільно-політичних наук,

Вінницького національного технічного університету

ORCID: 0000-0003-4673-7107

e-mail: soc_lab@rambler.ru

Лариса Косарева,

психолог, завідувача лабораторією соціологічних досліджень

Вінницького національного технічного університету

ORCID: 0000-0002-1647-9832

e-mail: loravitosareva@gmail.com

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

особистісні ресурси,
успіх,
мотиви вступу до
закладу вищої освіти

Реферат

Дослідження особистісних ресурсів студентської молоді зумовлюється особливостями соціальних, економічних, культурних процесів, характерних для суспільства. Умови конкуренції вимагають від людини вміння пристосовуватися до нових реалій та досягати успіху як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті. Здатність ставити перед собою реальні цілі, мобілізувати свої сили й можливості для їх досягнення стає неодмінною складовою життєдіяльності людини в сучасному соціумі. Аналізуються мотиви студентів щодо вступу до Вінницького національного технічного університету (далі: ВНТУ) та їх уявлення щодо життєвої позиції та позитивних очікувань від майбутнього. Представлено емпіричний матеріал, зібраний у 2012–2016 рр., результати аналізу якого свідчать про те, що до п'ятірки головних мотивів вступу молоді до закладу вищої освіти належать: «бажання стати спеціалістом вищої кваліфікації», «прагнення до особистісного розвитку», «бажання розвивати свої здібності», «прагнення до самореалізації», «можливість знайти пристойну роботу». Отримані результати дали змогу зробити певні висновки: сучасні студенти хочуть «знайти пристойну роботу», бажають «отримувати знання й робити відкриття», прагнуть до творчості. На сьогоднішній день учнівська і студентська молодь якісно змінилася, що актуалізує питання нового стилю мислення, вивчення чинників соціалізації студентства. Дані теоретичної розвідки дали підстави зробити висновок про те, що визначені особистісні ресурси та пріоритетні мотиви вступу студентів до ВНТУ можуть сприяти досягненню успіху, здоровій поведінці, психологічному благополуччю.

Постановка проблеми. Дослідження особистісних ресурсів студентської молоді обумовлюється особливостями соціальних, економічних, культурних процесів, характерних для суспільства. Умови конкуренції вимагають від людини вміння пристосовуватися до нових реалій та досягати успіху як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті. Здатність ставити перед собою реальні цілі, мобілізувати свої сили й можливості для їх досягнення та добиватися успіху стає неодмінною складовою життєдіяльності людини в сучасному соціумі. Досягаючи успіху в різних сферах, людина обирає власні

шляхи, засоби та пріоритети відповідно до соціально-психологічних та індивідуальних особливостей. Сьогодні вже не секрет, що успіх у науці, техніці, мистецтві, культурі та в інших сферах суспільного життя здійснюється саме завдяки колективній чи індивідуальній творчій діяльності.

Мета статті полягає в визначенні особистісних ресурсів студентської молоді та дослідженні мотивів і рішень щодо навчання у Вінницькому національному технічному університеті.

Аналіз останніх досліджень. М.О. Бердяєв (1991, с. 447), характеризуючи природу

особистості як здатну створювати, визначає сам процес творчості як приріст, доповнення, створення нового, чого раніше не було, у світі. Людина протистоїть світові як самостійна творча сила, котра здатна осягати й перетворювати його. «Людині в позитивному бутті властива творча психологія. Вона може бути пригніченою чи прихованою, може бути розкрита, але сама вона екзистенційно притаманна особистості. Творчий інстинкт в людині є безкорисливий, у ньому вона забуває себе, виходить за власні межі. Наукове відкриття, технічний винахід, творчість художня, творчість суспільства можуть бути потрібними для інших і використані для цілей утилітарних, але той, хто творить, є безкорисливим і позбавленим себе. У цьому й полягає сутність творчої психології».

У межах соціологічного підходу сутність і структура успіху розглядається у працях М. Вебера, В. Чурілова. Психологічний підхід (Дж. Аткинсон, У. Джеймс, К. Левін, Ф. Хоппе, В. Магун) полягає в акцентуванні уваги на вивченні психологічної сутності успіху – рівня домагань, мотивації досягнення та їх впливу на поведінку індивіда. Проблема успіху детально розроблена в межах гуманістичної психології стосовно життєвого та особистісного успіху (Городняк, 2008, с. 44).

У науковій літературі успіх розглядається зазвичай як позитивний результат роботи, справи, значні досягнення, удача, сприятливий результат; громадське визнання, схвалення досягнень; визнання кимось чийсь позитивних результатів тощо. Успіхом можна вважати й оптимальне співвідношення між очікуваннями оточення, особистості та результатами її діяльності. Особливо у тих випадках, коли очікування особистості збігаються чи перевищують очікування, найбільш значимі для особистості. Є. Головаха пропонує визначення інтегративної формули життєвого успіху, що відображає взаємозв'язок актуальних і перспективних показників. За Д. Сьюпером, важливим детермінантом професійного шляху людини є «професійна Я-концепція». Основою для кар'єри слугують: здібності, нахили, мотиви, цінності, якими людина не може поступитися, здійснюючи свій особистий кар'єрний вибір. Розробка проблеми кар'єрних орієнтацій визначена в роботах Е. Шейна. Розвиток кар'єри, вважав

Е. Шейн, залежить від зовнішніх та внутрішніх факторів. До перших належить соціально-економічна ситуація, професійне середовище, організаційна культура компанії, до других – мотивація, самооцінка, рівень домагань, стан здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Цікавим для нашого дослідження є результати А. Бандури, який довів, що чим більше впевненість людини в особистій ефективності, тим більше варіантів кар'єри або кар'єрних орієнтацій вона може розглянути. Індивідуальні риси та психологічні особливості людини не є чимось жорстко визначеним і таким, що притаманне особистості само по собі як даність і міститься у неї. Всі психологічні особливості проявляються лише в процесі взаємодії людини з оточуючим світом, соціумом, у спілкуванні, конкретних ситуаціях її життя. Практичному психологу закладу вищої освіти доводиться працювати в рамках конкретних проблемних ситуацій, пов'язаних із комунікативними аспектами, відсутністю певних соціальних навичок у студентської молоді. Технічний заклад вищої освіти значно відрізняється від гуманітарного: освітнім процесом (перевага дисциплін, пов'язаних з точними науками, а також більш чітко структурованої учбової діяльності), гендерними характеристиками студентського контингенту (переважна більшість студентів – чоловічої статі), особливими вимогами до розвитку пізнавальної сфери (наприклад, просторового мислення) та ін.

Для технічного закладу вищої освіти, в порівнянні з гуманітарним, характерний специфічний стиль взаємовідносин студентів з педагогами – менш суб'єктивний, емоційний, більш раціональний та прямолінійний. До кого звертається молодий юнак чи дівчина у разі виникнення відчуття, що обрана «не його» професія; або тоді, коли заходять у глухий кут інтимно-особистісні стосунки, як бути у ситуації розлучення батьків і на чий бік схилитися (а часто це відбувається саме в період, коли доросла дитина залишає батьківський дім); як завоювати собі «місце під сонцем», коли життя у місті є абсолютно не схожим на сільське минуле зі своїми зрозумілими законами і традиціями; що робити, коли життя втрачає всякий сенс і нема надії на кращі зміни? Таких питань безліч.

Перехід до дорослого життя, як і будь який

перехідний етап, сповнений протиріччями. З одного боку, молода людина здобуває статус дорослої людини, але, з іншого боку, такого досвіду життя у неї ще нема. Різні «дорослі» ролі засвоюються нею не одразу: в одних випадках вона діє як дорослий, а в інших – ще ні, що, у свою чергу, зумовлює й різну ступінь серйозності та відповідальності у різних ситуаціях. Молода людина намагається всіляко підкреслити свою самостійність у виборі і прийнятті рішень, однак цей вибір може здійснюватися імпульсивно, а прийняття рішення часто змінюватися. Треба зважати нам, дорослим, на думки студентської молоді, її настрої, погляди, позицію. Іншими словами, йдеться про вивчення та врахування соціально-психологічного контексту означеної проблеми. Під соціально-психологічним контекстом проблеми особистісних ресурсів щодо досягнення успіху ми будемо розуміти особливості уявлень студентської молоді, які зумовлюють або потенційно можуть зумовлювати ефективність діяльності.

Фактори, що впливають на успішність адаптації у закладі вищої освіти, відповідно до Ендрю Мартіна та Гербера Маршах (2003), – це віра в себе, самоконтроль, орієнтація на успіх та значимість закладу освіти. Особливо останній фактор має, на нашу думку, визначити кожен студент для себе окремо. Це пов'язано з ефективністю навчання, набуття професійних навичок і здатності «навчитися вчитися».

Американські дослідники Мері Ричард, Григорі Уїлсон (2007) вважають, що додатковими факторами успішного пристосування до змін

навколишнього середовища можуть бути: конструктивний коупінг, самооцінка, оптимізм, екстравертованість як характеристики, що визначають кращу пристосованість до стресових ситуацій. Зменшити вплив стресу на психологічні фізичні показники допомагають: самооцінка (високий рівень самооцінки визначає краще фізичне здоров'я); оптимізм (високий оптимізм корелює з меншою кількістю випадків інфекційних захворювань); екстравертованість (характеристика індивідуальності, що пов'язана зі здоров'ям).

Вивченню особистісних ресурсів студентської молоді, що впливають на успіх, передувало пілотажне дослідження «Мотиви та прийняття рішення навчатися у ВНТУ». Основною метою моніторингу за вересень 2012 р. – жовтень 2016 р. було визначення мотивів та прийняття рішень навчатися у ВНТУ. Ми прагнули виявити динаміку змін (тенденцій) студентської молоді, що постійно змінюється через прискорення процесів розвитку суспільства. Анкетування відбулося за квотною (пропорційною) репрезентативною вибіркою студентів 8-ми навчальних факультетів, загальний об'єм вибірки $n=256$ чол., при допустимій теоретичній похибці 5%. Середній вік респондентів становив 18,29 років. Результати були оброблені за допомогою програмного забезпечення «ОСА» (Обробка соціологічних анкет).

Запропонована нижче діаграма (рис.1) наочно ілюструє рівень впливу означених мотивів та факторів на прийняття рішення навчатися у ВНТУ.

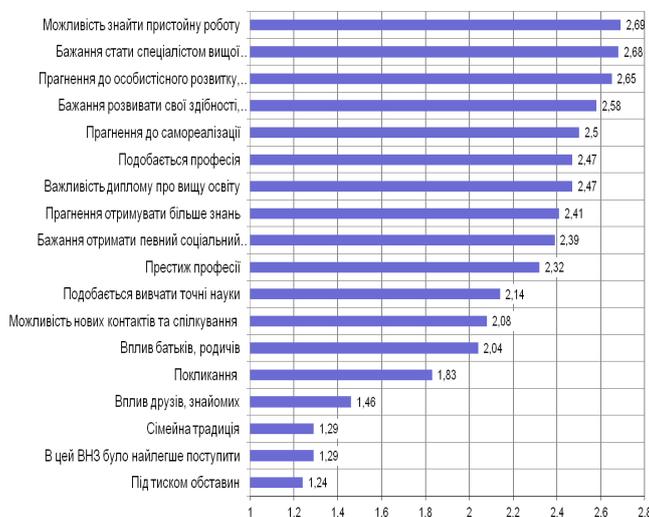


Рис.1. Мотиви та фактори прийняття рішення навчатися у ВНТУ

З урахуванням емпіричного матеріалу за 2012–2016 рр., результати досліджень свідчать, що «бажання стати спеціалістом вищої кваліфікації», «прагнення до особистісного розвитку», «бажання розвивати свої здібності», «прагнення до самореалізації», «можливість знайти пристойну роботу» входять в п'ятірку головних мотивів вступу до закладу вищої освіти. Аналіз отриманих результатів дозволив нам зробити деякі висновки: сучасні студенти хочуть «знайти пристойну роботу», бажають «отримувати знання і робити відкриття», прагнуть до творчості. На сьогоднішній день молодь якісно змінилася, і саме тепер необхідний новий стиль мислення, пізнання причин і вивчення чинників, щоб знати і розуміти особливості соціалізації студентства.

З метою дослідження особистісних ресурсів було проаналізовано властивості успішної особистості, що подані в роботах вищезазначених учених-психологів. Це був перший етап нашого дослідження. Результатом контент-аналізу особистісних ресурсів успішної особистості можуть бути: визначення мети, активна життєва позиція, орієнтація на успіх, мотивація досягнень, позитивне ставлення до себе, емоційний баланс, незалежність, зокрема відчуття власного «Я», позитивне очікування

майбутнього.

На другому етапі дослідження була розроблена анкета, присвячена особистісним ресурсам студентської молоді щодо успішної особистості. Загальний об'єм вибірки $n=112$ осіб. Середній вік респондентів становив 20,24 років.

Подаємо частину результатів, отриманих у процесі вивчення життєвої позиції та емоційної оцінки щодо ставлення до світу.

Ми звикли стверджувати, що людина особистістю не народжується, що для її становлення потрібні соціальні умови. Але все ж із роллю самої людини у власному творінні треба рахуватися тому, що роблячи вибір, вона проявляє свою автономію, самовизначається щодо системи цінностей, принципів, способів самореалізації у своїх вчинках (Крюгер, 2003).

Високий рівень соціальної активності особистості сприяє постійному уточненню життєвої програми. В нашому дослідженні ми вивчали життєву позицію: активну (здатність впливати на життєвий світ, займатись улюбленою справою) та пасивну (я нездатний впливати на власний світ; відчуваю безпорадність, необхідність підкорятись (рис.2).

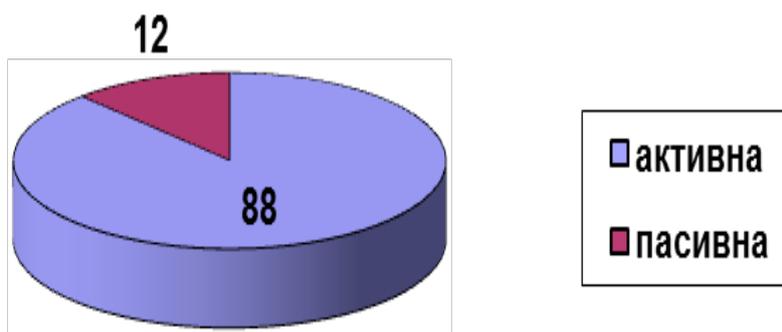


Рис.2. Життєва позиція

Життєва позиція, що визначає прагнення людини бути чи не бути суб'єктом свого життєвого світу, ми з'ясували, пропонуючи питання «Ваша, особисто, життєва позиція». 88% респондентів віддали свої відповіді за активну позицію. Пасивну позицію розділили 12% респондентів. На нашу думку, більш інтернальна, активна позиція формується у студентів старших курсів під впливом соціального досвіду та професійного

самовизначення.

Згідно з сучасними теоріями якості життя, однією з основних людських потреб, що забезпечує комфортне життя в межах суспільства, є потреба в наявності близьких стосунків, тобто потреба у соціальній підтримці (Чуйко, 2008, с. 356). При цьому, для особистості важливо як отримувати соціальну підтримку, так і надавати її іншим, тобто відчувати свою соціальну значущість, корисність для суспільства. Від

того, наскільки ці потреби є задоволеними, залежить не лише психологічне самопочуття людини, а й її сприйняття навколишнього світу, що визначає готовність особи до дії, її

активність. Співвідношення між позитивними й негативними емоційними станами, тобто емоційний баланс, ми вивчали через питання «Ваша емоційна оцінка моделі світу» (рис.3).

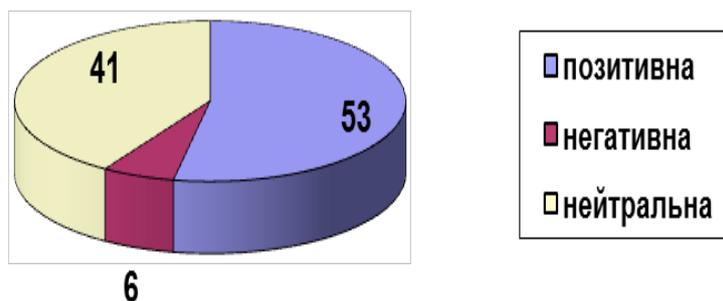


Рис.3. Ваша емоційна оцінка моделі світу

З'ясовано, що 53% респондентів, у цілому, визначають світ як позитивний – «цікавий, радісний, сповнений сенсом, хоча і є негативні моменти, присутні в його житті»; 41% респондентів виявили нейтральне емоційне забарвлення; 6% респондентів – негативне – «світ я уявляю ворожим, безжалісним, несправедливим». На нашу думку, досить велика кількість подій нейтрального забарвлення (41%) та негативного (6%) пов'язана з тим, що перед студентами четвертого курсу стоять проблеми пошуку роботи, написання диплому,

можливо, для когось необхідності зміни спеціалізації після «бакалаврату», вступу до магістратури – а це все – нові випробування для молодої людини.

Висновки. Дані теоретичної розвідки дали підстави зробити висновок про те, що визначені особистісні ресурси та пріоритетні мотиви вступу студентів до ВНТУ, на нашу думку, можуть при правильному використанні сприяти досягненню успіху, здоровій поведінці, психологічному благополуччю студентської молоді.

Література

1. Бердяев, Н.А., 1991. *Самопознание (Опыт философской автобиографии)*. М.: Книга.
2. Городняк, І., 2008. Сучасні типи особистостей щодо досягнення успіху. *Соціальна психологія*, 6(32), с. 43-48.
3. Крюгер, М., 1995. Искусственная реальность: прошлое и будущее. *Исследования по философии современного понимания мира*, 1, с. 10-13.
4. Петухов, В.В., 1984. Образ мира и психологическое изучение мышления. *Вестник МГУ. Серия 14*, 4, с.14-16.
5. Чуйко, О.В., 2008. Психологічна служба ВНЗ як фактор екологізації освітнього середовища. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України*. К.: «Логос», т.7, вип.15.
6. Pritchard, M.E, Wilson G.S, Yamnitz B., 2007. What Predicts Adjustment Among College Students? A Longitudinal Panel Study. *Journal of American College Health*, 56(1), s. 15-21. DOI: 10.3200/JACH.56.1.15-22.
7. Martin, A. J. and Marsh, H.W., 2003. Fear of Failure: Friend or Foe? *Australian Psychologist*, 38(1), s. 31-38. DOI: 10.1080/00050060310001706997кваліфікованих робітників. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 22 (257), Ч. II, с. 50-58.
6. Пришупа, Ю. Ю., 2015. Модель формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-будівельників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, 25(380), с. 156-165.
7. Трофімов, Ю., Рибалка, В. та Гончарук, П., 2001. *Психологія*. Л. Трофімов, ред. 3-те вид. Київ: Либідь.
8. Райгородский, Д., 2003. *Практическая психодиагностика*. Самара: Изд. дом «Бахрах-М».
9. Хьелл, Л. и Зиглер Д., 2005. *Теория личности*. 3-е изд. СПб: Питер.

KEY WORDS:

personal resources,
success,
motive for entering to
a higher educational
institution

Abstract

The student youth's personal resources (according to social-pedagogic studies materials)

Anatoliy Slobodianiuk,

PhD in social science,

*Associated professor of social-politic sciences department,
Vinnytsia national technical university*

Larysa Kosarieva,

*Psychologist, the head of the Laboratory for sociological studies
Vinnytsia national technical university*

Studying the student youth's personal resources is determined by the society's specific social, economic, and cultural processes characteristics. The competitive environments demand from a person the ability to adapt to new realities and achieve success both in professional activity and in everyday life. The ability to set real goals, mobilize their forces and opportunities for their achievement and to succeed is an indispensable component of human life in the modern society. The paper studies the students' personal resources in achieving success. Taking into account the empirical material of 201-2016, the research results show that "the desire for becoming a specialist of higher qualification", "the hunger for personal development", "the will to develop own abilities", "the wish for self-realization", "the efforts to finding decent work" belong to five core motives for entering a higher educational institution. The results of theoretical exploration and socio-psychological aspect of the problem are displayed. Motives and decisions that guided students for entering to NVTU, their ideas about life views and positive expectations concerning the future were analyzed. The analysis results allowed us to draw some conclusions: modern students want to "find decent work", they want to "obtain knowledge and discover", and they strive for creativity. Today the youth has changed qualitatively, and now it is necessary to have a new style of thinking, reasons realization and factors studying, in order to know and understand features of students' socialization. The data of theoretical study provided basis to conclude that the identified students' personal resources and priority motives for entering the VNTU, in our opinion, can contribute to success, healthy behaviour and psychological well-being.

References

1. Berdyaev, N.A., 1991. Samopoznanie (Opyit filosofskoy avtobiografii). M.: Kniga.
2. Horodniak, I., 2008. Suchasni typy osobystosti shchodo dosiahnennia uspikhu. Sotsialna psykholohiia, 6(32), s. 43-48.
3. Kryuger, M., 1995. Iskustvennaya realnost: proshloe i budushe. Issledovaniya po filosofii sovremennogo ponimaniya mira, 1, s. 10-13.
4. Petuhov, V.V., 1984. Obraz mira i psihologicheskoe izuchenie myshleniya. Vesnik MGU. Seriya 14, 4, s.14-16.
5. Chuiko, O.V., 2008. Psykholohichna sluzhba VNZ yak faktor ekolohizatsii osvithnoho seredovyscha. Aktualni problemy psykholohii.
6. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. K.: «Lohos», t.7, vyp.15.